

O‘ZBEK TILIDAN XITOIY TILIGA TARJIMA QILINGAN DAVLAT BOSHQARUVIGA OID TERMINLARNING NAZARIY MASALALARI

Tugalov Husan Do‘lon o‘g‘li

SamDChTI “Yaqin sharq tillar” kafedrası katta o‘qituvchisi

Tel: +998933385819

Hamroqul-zoda Shahzod Temur o‘g‘li

SamDChTI “Yaqin sharq tillar” kafedrası katta o‘qituvchisi

Tel: +998331117788

ANNOTATSIYA

Maqolada xitoy tiliga tarjima qilingan davlat boshqaruviga oid terminlar xususida fikr yuritilgan. Siyosiy matnlarni tarjima qiluvchi tarjimon birinchi navbatda mos leksikani mukammal egallagan bo‘lishi lozim. Hozirda o‘zbek tilidagi siyosiy ma‘ruzalar avvalambor rus tiliga so‘ngra esa boshqa xorijiy tillarga tarjima qilish vaziyati kuzatilmoqda. Har yili mamlakatimizda sharq va g‘arb tilini mukammal egallab chiqayotgan ko‘plab yosh mutaxassislarimiz bor. Mana shu yoshlar, ya‘ni biz tarjimachilik sohasining belidan mahkam ushlab, xorijga bevosita o‘zbek tilidan o‘girilgan haqqoniy va sifatli tarjimalarni yetkazib berish bu bizning ham fuqarolik, ham kasbiy burchimizdir.

Kalit so‘zlar: Til, tarjima, siyosiy matn, atama, nutq.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются термины государственного управления, переведенные на китайский язык. Переводчик, переводящий политические тексты, прежде всего должен в совершенстве владеть соответствующей лексикой. В настоящее время политические выступления на узбекском языке переводятся сначала на русский, а затем и на другие иностранные языки. Ежегодно в нашей стране появляется много молодых специалистов, в совершенстве владеющих восточными и западными языками. Это молодые люди, то есть мы держим переводческую отрасль за талию, и наш гражданский и профессиональный долг — доставлять аутентичные и качественные переводы непосредственно с узбекского языка в зарубежные страны.

Ключевые слова: Язык, перевод, политический текст, термин, речь.

ABSTRACT

The article examines public administration terms translated into Chinese. A translator translating political texts must first of all have a perfect command of the relevant vocabulary. Currently, political speeches in Uzbek are translated first into Russian, and then into other foreign languages. Every year, many young specialists

appear in our country who are fluent in Eastern and Western languages. These are young people, that is, we hold the translation industry by the waist, and our civic and professional duty is to deliver authentic and high-quality translations directly from the Uzbek language to foreign countries.

Key words: *Language, translation, political text, term, speech.*

KIRISH

Xitoy tarjimonlarining o‘z ona tili grammatikasi, stilistikasi kabi lisoniy qirralarini nihoyatda yaxshi bilishlari muqarrar. Lekin ayrim o‘rinlarda o‘zbekcha jumlaning rus tili vositasida noto‘g‘ri anglab, sintaktik jihatdan chalkashliklar vujudga kelgan. Masalan, “mamlakatimizni rivojlantirish strategiyasi” so‘z birikmasi xitoy tilida “我国的发展战略” Wōguó de fā zhǎn zhànlüè “mamlakatimizning taraqqiyot strategiyasi” tarzida tarjima qilinib, o‘zgacha sintaktik qurilish namoyon bo‘ladi. Ya’ni “mamlakatimizni” tushum kelishigidagi so‘z qaratqich kelishigidagi “mamlakatimizning” aniqlovchi so‘ziga aylanib ketgan. Nazdimizda to‘g‘ri xitoycha variant – “发展我国的战略” tarzida bo‘lib, sodda qilib aytganda, “发展” va “我国的” so‘zlarining o‘rnini almashtirib qo‘llash maqsadga muvofiq.

TADQIQOT MAQSADI VA AHAMIYATI

O‘zbek tarjimashunosi Quadrat Musayev tarjimaga lingvistik nuqtai nazaridan yondoshib, quyidagicha ta’rif beradi: “Insoniyat faoliyatining murakkab shakli bo‘lmish tarjima – bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani (matnni), uning shakl va mazmun birligini saklagan holda, o‘zga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir. Demak, asliyat mansub bo‘lgan til vositalari yordamida yaratilgan nutqiy ifoda (matn) tarjima tili qonuniyatlari asosida vujudga kelgan shunday ifoda bilan almashtiriladi. Shu yo‘l bilan asliyat va tarjima tillari matnlarining mazmuniy-uslubiy adekvatligi yuzaga keltiriladi”¹. Siyosiy tarjima bu maxsus tarjima janrlaridan biridir. Bir tomondan siyosatdonning va siyosatning tili maksimal darajada vazmin va sipo bo‘lishi kerak. Siyosiy nutq vaziyatga baho berishda obyektivlikni hamisha talab qiladi. Siyosatchi esa doim o‘zining haqligi va o‘z pozitsiyasining to‘g‘riligiga maqsadli auditoriyani ishontirishga harakat qiladi.

MUHOKAMA

Hozirda bozor iqtisodiyoti sharoitlarida tarjimaning mazkur turi kamtarinona o‘ringa ega, ammo yo‘qolib ketmagan. Bu singari tarjimalar hajmi to‘g‘risida so‘zlasak, axborot to‘lqini, shuningdek tarjima axborotlarining ham umumiy hajmi o‘sganligi sababli siyosiy tarjima hajmi ham anchagina o‘ydi. Zamonaviy shart-

¹ Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari: Darslik-T.:O‘zbekiston Respublikasi FA “Fan” nashriyoti, 2005. – B 8.

sharoitlarda siyosiy matnlar tarjimasini targ'ibot vositasi va siyosiy kurash quroli sifatida o'ziga hos mazmunga ega bo'ladi. Adekvatlikka erishish yo'lida tarjimaning bu turi ham badiiy, ham maxsus tarjima xususiyatlariga ega. Ijtimoiy-siyosiy materiallar stilistik va janr jihatidan nihoyatda xilma-xildir.

Tarjima faoliyatining ko'pgina turlariga xos bo'lgani singari ijtimoiy-siyosiy tarjimaga ham umuman nomutanosib bo'lgan talablar qo'yiladi: u yuqori darajada tezkor va maksimal darajada aniq va siyosiy jihatdan to'g'ri bo'lishi lozim.

Siyosiy matnlarni tarjima qiluvchi tarjimon birinchi navbatda mos leksikani mukammal egallagan bo'lishi lozim.

Shuni ko'rsatib o'tish joizki, har bir davlatda u yoki bu jarayonni ifodalovchi o'ziga xos atamalar qo'llanilishi mumkin. Bu esa o'z o'rnida siyosiy matnlarni tarjima qilishda qiyinchiliklar tug'diradi. Tarjima qilinayotgan matning mohiyatini ifodalab bera olish uchun siyosiy tarjimoni amalga oshirish chog'ida boshqa mamlakat hayotining o'ziga xos xususiyatlari haqida ham, undagi siyosiy vaziyatlar, aholining kayfiyati va ruhiyati haqida va uning hayotidagi boshqa jabha masalalari to'g'risida ham keng ma'lumotga ega bo'lishi kerak. Siyosiy tarjima - bu faqatgina iboralarni so'zma-so'z shakllantirish emas, balki bu yana boshqa davlatning madaniy an'analarini anglash hamdir.

Bundan tashqari tarjimon jummalarni to'g'ri tuza olishi, so'z tartibiga amal qilishi lozim. Uning tarjimasini o'qish uchun oson va oddiy xalq uchun tushunarli bo'lishi lozim. Eslatib o'tish kerakki, siyosiy matn tarjimasini betaraf (haqqoniy) tarjimon tomonidan amalga oshirilishi darkor. Shunday hollar bo'ladiki, ro'znomada muallifning ayrim bir chet ellik yuqori mansabdagi shaxslariga nisbatan yaqqol salbiy munosabati ifodalangan maqolalar chop etiladi. Mazkur maqolaning buyurtmaga asosan bajarilganligi sezilib qoladi va bu kabi axborot manbalariga murojaat qilish istagi yo'qoladi. Xabarni ob'ektiv yondoshgan holda yoritish uchun, tarjimon mazkur vaziyat haqida o'zining fikrini bermasligi yoki ongli ravishda qaysidir faktni boshqalari orasidan ajratib ko'rsatmasligi lozim.

Hozirgi vaqtda siyosiy tarjima ko'pincha jurnalistikada foydalaniladi. Yaqin davlatlarning ham, shuningdek uzoq chet mamlakatlarning ham ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy hayotidagi muhim xabarlarining yoritilishi biz uchun allaqachon odatiy tusga kirib bo'lgan. Bunday axborotlarni tezkor ravishda va aniq, siyosiy jihatdan to'g'ri tarjima qilish lozim.

Siyosiy tarjimoni amalga oshirishda tajribali tarjimon doim matndagi yashirin ikki taraflamalikni hisobga oladi. Bir tomondan u amaliy, yordamchi mohiyati unga aniq bo'lgan shtamplar va an'anaviy iboralar bilan ish olib boradi. Ikkinchi tomondan siyosatchi yuborayotgan xabar va mazkur xabar birinchi navbatda haqiqatda kimga

yo‘nalganligini aniq anglab olish zaruriyati bilan ishlaydi. Siyosiy kontekst va diplomatik tilga xos nozikliklar borasidagi bilimi tarjimonga xabarning barcha urg‘u berilgan qirralarini aniq yetkazib berishi va zarur bo‘lsa matnga ana shu emotsional-ifodali ohangni kiritishiga imkon beradi.

Bundan tashqari shuni ko‘rsatib o‘tish joizki, so‘nggi paytda turli tillarga alohida leksik birliklar yoki terminlarning emas, balki butun bir boshli so‘z birikmalari, aniqrog‘i frazeologizmlarning faol kirib borish jarayoni kuzatilmoqda. Ko‘pgina tillar chet tilidan o‘zlashgan frazeologizmlarga boy. Misol tariqasida, xitoy tiliga ham, o‘zbek tiliga ham kirib borgan siyosiy diskursdagi ayrim birikmalarni ko‘rsatamiz.

Sariq matbuot — 黄色刊物 Huángsè kānwù

Siyosiy oshxona — 政治厨房 Zhèngzhì chufáng

Beshinchi kolonna — 第五纵队 Dì wǔ zòngduì

Yashil dunyo — 绿色世界 Lǜsè shìjiè

Rasmiylashtirish va qabul qilishga ko‘ra ijtimoiy-siyosiy yoki umumiy tarjima ko‘rib yozma (yozma matnning yozma tarjimasini), ko‘rib og‘zaki (yozma matnning o‘gzaki tarjimasini), tinglab og‘zaki tarjima va tinglab yozma tarjima.

Tarjimaning bunday turlari ustida ishlashda ko‘rib yozma tarjimadan boshlash maqsadga muvofiq. Keyin esa tayyorgarlik bilan yoki tayyorgarliksiz ko‘rib og‘zaki tarjimaga, eshitib og‘zaki tarjimaga o‘tish kerak. Bu bilan ikkitarafli, birtarafli tarjima, xat boshi jumli, izchil tarjima va qaydli tarjima ustida mashq qilib hamda ta‘limning texnik vositalarini jalb qilgan holda rasmiylashtirish va qabul qilishga ko‘ra tarjimaning to‘rtinchi turi – chiqish, bayonot, xabarlarini eshitib yozma tarjimasiga o‘tgan ma‘qul.

Rasmiy-ishchi xujjatlar birinchidan, mantiqiyli va bayon etish ohangining rasmiyligi, bir o‘z tantanavor uslubi bilan farqlanadi. Ikkinchidan, ularda ma‘lum siyosiy-huquqiy ko‘rsatmalar berilganligi tufayli aniq belgilangan huquqiy xarakterga ega bo‘lib, fikr buyruq-amriy usulda bayon etiladi. Ko‘rsatilgan tipdagi hujjatlar doim ekspertlar tomonidan o‘rganib boriladi, nashrda va ilmiy tadqiqotlarda sitata keltiriladi hamda qisman yuridik hususiyatga ega bo‘ladi. Shu tufayli tarjimada ushbu tipdagi matnlarning uslubiga ham, amashunosligiga ham katta e‘tibor berish lozim bo‘ladi. Ushbu hujjatlarning amashunosligi o‘zining standartligi va qolipliligi bilan ajralib turadi. Uni bilmasdan turib tarjimon muvofiq hujjatlar matnining adekvat, rasmiy tarjimasiga erisha olmaydi. 核大国 Hé dàguó so‘z birikmasini “yadro mamlakati” yoki “yadro quroliga ega davlat” deb tarjima qilish zinhor befarq emas. Dunyo yuzini ko‘rgan ko‘pgina hujjat, shuningdek maxsus lug‘at va glossariylarda rasmiy mustahkam o‘rnini topgan atama va terminologiya iboralari

o'zgaras ko'rinishda matndan matnga o'tib boraveradilar. Tarjimonning u yoki bu sabablarga ko'ra bu turdagi hujjatlar terminologiyasi tarjima amaliyotidan chetlashga urinishi shaxsiy interpretatsiya ahamiyatini behuda kuchaytirishi mumkin. Va materialni bu bilan u yoki bu masala bo'yicha mavjud ta'rif bilan ixtilofga olib kelishi mumkin. Shuni yodda tutish lozimki, tarjima amaliyotida o'rnashib qolgan xalqaro siyosiy-diplomatik terminologiya bir kunda paydo bo'lmagan, balki bu atamalar ortida u yoki bu bahsli atamalar yuzasidan o'zaro kelishish maqsadida talay vaqt va kuch sarf etgan diplomatlarning yillab, boringki o'n yillab olib borgan shiddatli kurashi turibdi.

Ikkinchi tomondan, agar hujjatning mazmuni, g'oyasi shuni talab etsa, tarjimon yangilikni taklif etishdan qo'rqmasligi kerak. Tabiiyki, har bir muayyan vaziyatda u yoki boshqa variantni tanlash kontekstga bog'liq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES):

1. I.A.Karimov, O'zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo'lmaydi. – T.: O'zbekiston, 2006. 198 b.
2. Sh.M. Mirziyoyev, Yoshlarga murojaat nutqidan 2021-yil
3. 伊斯拉姆卡里莫夫/刘显忠等。乌兹别克斯坦人民从来不依赖任何人.北京：时事出版社，2006年。198页。
4. A.Hojiev, Lingvistik terminlarning izohli lug'ati. – Toshkent, O'qituvchi, 1985. 283 b.
5. B.A.Sattorov, Xitoycha-O'zbekcha rasmi lug'at, Toshkent, "Yangi asr avlodi" 2020. 291 b.
6. Q.Musaev, Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent, Fan, 2005. 306 b.
7. T.Akimov, J.A.Kiraubayev, Xitoycha-o'zbekcha-ruscha frazeologik lug'at. Toshkent, Fan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi, 2002. 226 b.
8. 刘延勃。哲学辞典。– 吉林：吉林人民出版社，1985年。Liu Yanbo. Zhexue cidian. – Jilin: Jilin renmin chubanshe, 1985 nian. 294 页
9. Quliyeva, D. (2022). MO YANNING "QURBAQA" ROMANIDAGI BA'ZI PERSONAJLAR ISMLARIGA OID. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 28-2), 213-219.
10. Курбанов, Б. (2022). МОВАРОУННАХР ВА ХУРОСОН ТАЗКИРАЧИЛИК МАКТАБИ ШАКЛЛАНИШИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5), 471-482.
11. Hamdamova, C. H. (2023). HSK 5 IMTIHONI O'QISH VA YOZISH KO'NIKMASIGA TAYYORLANISHNING ENG OSON VA SAMARALARI YO'LLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(11), 806-810.